

De evolutie leert ons geen moraal

(1) Tussen ons en de andere dieren loopt een scherpe grens. Sterker nog: de evolutie van de menselijke geest is zo anders verlopen, dat er
5 tussen ons en onze evolutionaire verwanten een cognitieve kloof gaapt. Als enige diersoort hebben we taal, een verworvenheid waaraan we onze heerschappij in het dierenrijk te
10 danken hebben, en moreel besef.

(2) Darwin heeft ons geleerd dat de eigenschappen van levende wezens in de loop van de geschiedenis zijn ontstaan, evoluerend door natuurlijke
15 selectie. Als dat klopt, dan zouden wij een gewijzigde versie zijn van onze verre voorouders en meer lijken op onze nauwste verwanten, de chimpansees, dan op 'lagere' dieren. Taal
20 en moraal zouden dan een lange geschiedenis hebben.

(3) Dit is een populaire visie die ten grondslag ligt aan de evolutionaire psychologie. De manier waarop wij
25 denken, is bepaald door de *struggle for life*¹⁾ van onze verre voorouders uit de steentijd, zo'n miljoen jaar geleden. Daardoor zouden man en vrouw op verschillende manieren
30 jaloers zijn. Zij heeft er meer moeite mee als hij een emotionele verhouding heeft met een ander dan wanneer hij vreemdgaat. Bij hem is het net andersom: een verliefdheid
35 ziet hij door de vingers, maar hij kan er niet tegen als ze het met een ander doet.

(4) Dit past bij een dogma van de gedragsbiologie, over promiscue mannetjes die zoveel mogelijk vrouwtjes
40 willen bevruchten, terwijl vrouwtjes hun partner juist aan zich willen

binden om samen voor de jongen te zorgen. Dat bepaalde ook het
45 seksuele gedrag van onze jager-verzamelaar-voorouders, en aan die strategie zijn we nog altijd onderworpen.

(5) Maar wat blijkt? Uit interviews met
50 onder anderen Duitsers en Amerikanen komt naar voren dat de verschillen tussen hen veel groter zijn dan die tussen mannen en vrouwen. Het dogma van de overspelige mannetjes
55 en trouwe vrouwtjes gaat bij veel menselijke culturen helemaal niet op, evenmin als bij alle diersoorten. Sekseverschillen in menselijk gedrag zijn dus vooral cultureel bepaald en
60 hebben misschien heel weinig te maken met onze biologische evolutie.

(6) Hetzelfde geldt voor het idee dat onze zelfzuchtige genen maken dat we meer investeren in bloedverwanten dan in anderen. De keerzijde ervan is het 'assepoester-syndroom':
65 stiefouders maken zich veel vaker schuldig aan kindermishandeling dan biologische ouders.

(7) De Amerikaanse filosoof David Buller heeft dat nare sprookje ont-
70 kracht. Hij ontdekte dat kindermishandeling door stiefouders vaker wordt geregistreerd doordat er een cultureel vooroordeel heerst bij de autoriteiten. Opnieuw blijkt dat culturele factoren veel belangrijker zijn dan de invloed van genetische evolutie.

(8) De bekende apenonderzoeker Frans de Waal gaat nog veel verder terug in de geschiedenis en betoogt dat bepaalde menselijke eigenschappen, zoals moreel besef, ook te vin-

85 den zijn bij onze nauwste verwanten,
de mensapen. De Waal noemt het de
"aap in ons": niet zomaar een
vernijze op onze dierlijke natuur,
90 maar een oeroude eigenschap, die
bij ons alleen wat beter ontwikkeld is
dan bij apen.

(9) De achterliggende gedachte is
duidelijk: evolutie verloopt zeer lang-
zaam, dus menselijke eigenschappen
95 moeten ook bij andere dieren (en
vooral bij onze nauwste verwanten)
aanwezig zijn, hoe primitief ook. De
Waal zegt bewijs te hebben gevon-
den voor een besef van *fairness*
100 (eerlijkheid) in apen. Het filmpje van
de aap die geërgerd ophoudt met
een spelletje waarin hij beloond
wordt met een stukje komkommer als
hij ziet dat zijn buurman voor hetzelf-
105 de gedrag wordt beloond met een
druif, is beroemd geworden in *De
Wereld Draait Door*. Maar wat er niet
bij verteld werd, is dat de apen op
precies dezelfde manier reageerden
110 als er een druif in de lege kooi naast
hen lag, zonder een soortgenoot om
jaloers op te zijn. Ja, ook een aap
kan zich ergeren, maar waarom zou
dit iets met eerlijkheid te maken
115 hebben?

(10) Volgens De Waal, die *Een tijd
voor empathie* schreef, kunnen we
een voorbeeld nemen aan de empa-
thie van apen, die zich met elkaar
120 verzoenen na conflicten en bij wie
buitenstaanders de vechtersbazen
troosten. *Wat de natuur leert over
een betere samenleving*, luidt de
ondertitel.

125 (11) Maar is niet ook hier de wens de
vader van de gedachte? Er zijn
sterke aanwijzingen dat apen zich
niet empathisch gedragen, maar
zichzelf indekken tegen mogelijke
130 agressie. Zowel de winnaar als de
verliezer van een gevecht wordt

'getroost', wat de kans op een
gewelddadige confrontatie verkleint.

(12) Het dierenrijk biedt dus weinig
135 aanknopingspunten voor moraal. Dat
is ook niet erg. De Schotse filosoof
David Hume waarschuwde in de
achttiende eeuw al tegen de notie dat
uit de manier waarop de wereld in
140 elkaar zit, is af te leiden dat ze zo
zou moeten zijn. Oftewel, je kunt
geen morele oordelen uit de natuur
halen, al beweert Frans de Waal nog
zo stellig dat de natuur ons wat leert.
145 Maar je kunt wel onderzoeken hoe de
mens tot een moreel wezen is
geëvolueerd.

(13) De Amerikaanse paleontoloog
Stephen Jay Gould heeft een alterna-
150 tief bedacht voor de langzame evo-
lutie door natuurlijke selectie: het
*punctuated equilibrium*²⁾. Soms, zegt
Gould, kan evolutie heel snel verlo-
pen, met grote sprongen. Daarnaast
155 kunnen eigenschappen ontstaan als
bijproduct van selectie op een andere
eigenschap. Dat bijproduct kan bij
een plotselinge verandering in de
omgeving ineens van pas komen en
160 een selectief voordeel hebben. Gould
noemt het vermogen tot lezen en
schrijven. Het is niet plausibel dat dat
zich over miljoenen jaren heeft ont-
wikkeld, het is waarschijnlijk 'mee-
165 gelift' met een ander cognitief
vermogen.

(14) Volgens de Amerikaanse taal-
kundige en filosoof Noam Chomsky
is menselijke taal vrij recent (zo'n
170 honderdduizend jaar geleden) ont-
staan, wellicht dankzij een mutatie
die geleid heeft tot een gewijzigde
'bedrading' van het menselijk brein.
Chomsky betoogt dat je feitelijk heel
175 weinig kunt zeggen over de evolutie
van het denken, maar dat het waar-
schijnlijk is dat onze prehistorische
voorouders geen taal hadden zoals

wij. Archeologen hebben dramatische
180 veranderingen geconstateerd die
ongeveer 80.000 tot 100.000 jaar
geleden hebben plaatsgevonden.
Gevonden fossielen duiden op het
gebruik van symbolen, bijvoorbeeld
185 in de grotschilderingen die in Frank-
rijk en Spanje zijn ontdekt. Maar ook
verbeteringen van werktuigen, die op
zich al van veel eerder bekend zijn,
ontwikkelen zich dan opeens veel
190 sneller. Deze explosie van creativiteit
heeft waarschijnlijk iets te maken met
de ontwikkeling van taal. Het taal-
vermogen is tot nu toe bij geen enkele
andere diersoort aangetroffen, het-
195 geen ook wijst op een uniek mense-
lijke evolutie.

(15) Chomsky meent dat taal een
eenvoudig systeem is dat ons gren-
zeloze gebruiksmogelijkheden biedt.
200 De grote kampioen van de langzame
evolutie, Richard Dawkins, was het
daar eerst mee oneens, bijvoorbeeld
in zijn populaire boek *De zelfzuchtige
genen*. Maar in zijn onlangs versche-
205 nen autobiografie blijken zijn inzich-
ten geëvolueerd te zijn en omarmt hij
Chomsky's ideeën over taal: hij
spreekt van een "macromutatie".
Kortom, drie toonaangevende weten-
210 schappers zijn het erover eens dat
evolutie ook heel snel kan verlopen,
en zij zijn niet de enigen.

(16) Populair-wetenschappelijke boe-
ken over de evolutionaire oorsprong
215 van de menselijke natuur zijn best-
sellers: *Madame Bovary's Ovaries*
door David en Nanelle Barash,
Jaloezie, de gevaarlijke passie van
David Buss, *Oerdriften op de werk-
220 vloer* van evolutionair psycholoog
Bram Buunk, en het jongste voor-
beeld: *Mismatch* van Ronald Giphart
en Mark van Vugt.

(17) Nu kun je het lezen van zulke
225 boeken zien als een onschuldig en

ook wel vermakelijk tijdverdrijf, maar
wij vinden de inhoud ervan zorgelijk.
Het wetenschappelijk onderzoek naar
de evolutie en werking van de
230 menselijke geest wordt niet bepaald
bevorderd door pseudowetenschap-
pelijke verzinsels. De meeste weten-
schappers negeren evolutionaire
psychologie. Het is de taak van
235 wetenschappers om pseudoweten-
schap te ontmaskeren en om hun
bevindingen zo goed mogelijk uit te
leggen aan een breed publiek.

(18) Het wordt griezelig als zulke
240 pseudowetenschappelijke inzichten
onze moraal gaan verklaren en zo
een bepaalde visie op het samen-
leven rechtvaardigen. Daaraan
maken niet alleen de genoemde
245 bestsellerauteurs zich schuldig, maar
ook Frans de Waal met zijn empathi-
sche aap – ze praten de lezer een
vaste, op de evolutie gebaseerde
moraal aan.

(19) Achterhaalde morele opvattin-
gen gekoppeld aan ongefundeerde
speculaties leiden dan tot bevestiging
van bestaande stereotypen, bijvoor-
beeld over de rol van mannen en
255 vrouwen in onze moderne maat-
schappij – vrouwen zijn trouw en
'verzorgend' terwijl mannen doen wat
ze willen, want *boys will be boys*³⁾.
Het zit in onze 'zelfzuchtige' genen
260 en we kunnen er niets aan doen.

(20) We kunnen beter nagaan waar
wij onze bijzondere vermogens aan
danken. Hoe zijn wezens ontstaan
die taal tot hun beschikking hadden,
265 waardoor ze met beperkte middelen
oneindig konden combineren? Hoe
konden ze creatief worden, zich door
kunst uiten, het vermogen ontwikke-
len om zich in de gedachtewereld
270 van anderen te verplaatsen en zich
af te vragen: hoe ga ik met een ander
om?

(21) Als we dat doorgronden, snappen we alléén waarom wij überhaupt de vraag kunnen stellen wat wij zouden kunnen, willen en moeten doen – maar we weten dan nog vrijwel niets over wat de juiste moraal is. Een evolutionaire verklaring van het ontstaan van morele vermogens dwingt ons op geen enkele manier om bepaalde morele opvattingen te omarmen. Wij zijn niet de gevangenen van onze geschiedenis, maar moeten onze creatieve geest benutten om de maatschappij in te richten naar ons goeddunken. Wat een goede maatschappij is, dat vertelt de evolutie ons niet. Dat zullen we zelf moeten bedenken.

*naar: Johan Bolhuis en Marcus Düwell
uit: Trouw, zaterdag 23 april 2016*

Johan Bolhuis is hoogleraar Psychologische Functieleer aan de universiteit Utrecht; hij publiceert veel over brein, cognitie en gedrag van mens en dier. Marcus Düwell is directeur van het Departement Filosofie en Religiewetenschap in Utrecht en is daar hoogleraar Ethiek.

noot 1 *struggle for life*: de strijd om het bestaan. De term werd bekend door Darwin die erop wees dat alleen de sterksten van de soort, degenen die kunnen overleven, blijven bestaan.

noot 2 *punctuated equilibrium*: onderbroken evenwicht

noot 3 *boys will be boys*: een Engelse uitdrukking die wordt gebruikt om te benadrukken dat mensen niet verrast moeten zijn als jongens of mannen op een ruwe of lawaaijerige manier handelen, omdat dit deel uitmaakt van de mannelijke aard

Tekst 2

Nee, meneer de politicus, mijn statistieken zijn niet links

(1) Het lijkt nog niet zo lang geleden dat politici van linkse en rechtse signatuur zich ondanks hun vele tegenstellingen althans nog konden vinden in de gedeelde overtuiging dat verstandig beleid gebaseerd moet zijn op een juist begrip van de wereld. Statistieken, feiten en wetenschappelijke bevindingen waren daarbij van onvervangbare waarde. Respect voor de wetenschappelijke methoden en de cijfers die door economen, sociologen, politicologen, klimatologen en andere wetenschappers werden ge-

15 produceerd, gaf de politieke strijd tenminste een zekere redelijkheid. (2) Die tijd lijkt voorbij. Het publieke debat is voor een belangrijk deel losgezongen van de objectieve werkelijkheid. Veel politici bouwen met drogredeneringen en selectieve bewijzen een eigen werkelijkheid. Cijfers die niet in dat verhaal passen, worden zo geïnterpreteerd dat ze het eigen gelijk ondersteunen. Wetenschappers die onwelgevallige feiten produceren, worden publiekelijk gedesavouéerd als onbetrouwbare